

16 Radikale endringer i Sjøforsvarets Sanitet

I 1977 gjennomgikk sanitetstjenesten i Forsvaret radikale endringer. Saniteten i forsvarsgrenene ble overtatt av fellessaniteten representert ved Forsvarets Sanitet⁹⁰⁹.

I lang tid hadde den sivile maritime medisin hatt stor nytte av personer og kompetanse fra saniteten i marinen i arbeid for helse ombord i handelsflåten og for å styrke helsetjenesten for sjøfolk. Med en omorganisering var denne kompetansen ikke lenger tilgjengelig, da stillingene var nedlagt.

16.1 Saniteten i Sjøforsvaret nedlegges

Sjefslegen for Sjøforsvaret var den øverste ledelse for sanitetstjenesten i Sjøforsvaret og en faglig institusjon⁹¹⁰. Marinesaniteten hadde ivaretatt navalmedisin i nesten 500 år og sjefslegen hadde vært rådgiver for sjefen for Sjøforsvaret siden 1658. I 1977 ble denne institusjonen nedlagt etter initiativ fra Sjefen for Forsvarets Sanitet⁹¹¹, generalmajor Alv M. Johnsen (1919–1986), og med samtykke fra Generalinspektøren for Sjøforsvaret, kontreadmiral Charles O. Herlofson (1916–1984). Sjefslege Kommandør I⁹¹² Ole Andreas Mortensens (1924–2002) protester var til ingen nytte. Han følte seg «overkjørt» og hele sanitetskorpsset i Sjøforsvaret var enig med sin sjef. Ingen fra Saniteten i Sjøforsvaret var inkludert i prosessen.

I næringslivet ville dette bli kalt en fiendtlig overtagelse. Resultatet var også som forventet. I løpet av noen år forvitret hele tjenesten. Effektivt hadde man tatt livet av den navalmedisinske institusjonell kompetanse i landet. Denne institusjonen hadde ivaretatt faget i mange hundre år. Svært mange av de tiltak som hadde blitt gjennomført til forbedring av sjømenns kår, var gjennom tidene foreslått av marineleger. Nå hadde marinesaniteten blitt «felles», ... og maritimt kunnskapsløs og blottet for forståelse for den

909 Kampen mellom fellessanitet og forsvarsgrenvis sanitet hadde pågått siden 1941 og det hadde vært mange forslag om å etablere en fellesinstitusjon og nedlegge grensaniteten. Ikke før i 1977 ble dette vedtatt. Se Sommerfelt-Pettersen J. 1997. Hvor mange ganger skal saniteten i Sjøforsvaret avskaffes? *Norsk Tidsskrift for Sjøvesen*. 1997-01, 25-26.

910 Wikipedia. https://no.wikipedia.org/wiki/Saniteten_i_Sj%C3%B8forsvaret Anvendt: 2019-07-13.

911 Wikipedia. https://no.wikipedia.org/wiki/Forsvarets_sanitet Anvendt: 2019-07-13.

912 Tilsvarende flaggkommandør i dag.

maritime verden. Kommandør Mortensen mottok sin fulle lønn i syv år uten kontor og uten arbeidsoppgaver, ... inntil han nådde sin aldersgrense som embedsmann.

16.2 Saniteten i Sjøforsvaret gjenopprettet

På 70- og 80-tallet lå saniteten i Sjøforsvaret nede preget av stillstand og tilbakegang. Den utførende sanitet i Sjøforsvarets organisasjon bestod, men uten ledelse forsvant gradvis den institusjonelle kompetanse. Fellessaniteten prioriterte annerledes og spesielt de operative marinefartøyene ble nedprioritert.

Da fregattene mistet skipslegen i 1991, begynte alarmklokkene å ringe hos Sjøforsvarets ledelse. Sjefen, kontreadmiral Kjeld Amund Prytz, tok initiativ og gjenopprettet sanitetens ledelse i Sjøforsvaret ved å etablere et Sanitetsinspektorat under ledelse av en kommandør på Haakonsvern i 1994⁹¹³. Forsvarets Sanitet var selvfølgelig uenig, men Prytz kjøpte ikke deres argumentasjon. Med denne beslutning reddet Prytz saniteten og sikret Sjøforsvarets operative evne⁹¹⁴.

Igjen fikk landet et sanitetsmiljø som ikke bare ivaretok Sjøforsvarets behov, men som også engasjerte seg i den sivile maritime medisinen.

16.3 Kystvakten opprettet

Kystvakten ble opprettet i 1977⁹¹⁵ som en følge av at norsk økonomisk sone ble utvidet til 200 nautiske mil⁹¹⁶. Opprettelsen var foreslått av en arbeidsgruppe – Stoltenbergutvalget opprettet 1974⁹¹⁷ – ledet av statssekretær Thorvald Stoltenberg (1931–2018)⁹¹⁸.

Norges økonomiske sone ble fastsatt lov av 17. desember 1976. Den ble opprettet i medhold av FNs havrettskonvensjon⁹¹⁹, og etablerte et område på 200 nautiske mil fra grunnlinjen utenfor kysten. Overfor Danmark, Tyskland og Storbritannia sine respektive økonomiske soner er prinsippet om midtlinjen lagt til grunn for grensedragningen.

913 Hermansen M. 2012. *Da marinen fikk sanitet. Sanitetsinspektøren i Sjøforsvaret 1994–2004*. Oslo, Sjømilitære Samfunns Forlag, 136 ss.

914 Sommerfelt-Petersen J. 2010. Maritim sanitet – operativt viktig og samfunnsmessig nyttig. I: Terjesen B. et al. 2010. *Sjøforsvaret i krig og fred*; 520.

915 Jansen JP. et al. 1998. *Havets voktere. Historien om Kystvakten*. Oslo, Schibsted. 261 ss. Skram AI. 2017. *Alltid til stede. Kystvakten 1997–2017*. Bergen, Fagbokforlaget. 319 ss.

916 Før 1977 hadde vi fra 1907 hatt Fiskerioppsynstjenesten. Etter krigen ble fiskerioppsynstjenesten utført av Sjøforsvaret. I 1961 ble fiskerisonen utvidet til 12 nautiske mil og tjenesten ble reorganisert til en Det sjømilitære fiskerioppsyn.

917 NOU. 1975-50 *Oppsynet med fiskeri- og petroleumsvirksomheten* (Stoltenbergutvalget).

918 *Norsk biografisk leksikon*. https://nbl.snl.no/Thorvald_Stoltenberg Anvendt: 2019-10-10.

919 FN. 1982-21-10. De Forente Nasjoners Havrettskonvensjon [*United Nations convention on the law of the sea (UNCLOS)*].

Norsk jurisdiksjon over sokkelen utenfor 200 nautiske mil hviler på godkjenning fra FN's kontinentalsokkelkommisjon. Det norske kravet ble godkjent i 2009. Da ble 235 000 kvadratkilometer utenfor den økonomiske sonen lagt til den norske kontinentalsokkelen i Norskehavet, Barentshavet og Polhavet. I 2010 fikk vi en avtale med Russland om en delelinje mellom de to lands respektive økonomiske soner. Innenfor den økonomiske sonen har Norge eksklusiv rett til utvinning av naturressurser som fisk og petroleum.

Forløperne til Kystvakten var Det sjømilitære fiskerioppsyn fra 1907. Oppsynet ble utført med Marinens ordinære fartøyer. Oppgavene var grenseoppsyn, hjelpetjeneste, herunder assistanse ved nød, og bruksvakthold. Oppsynet ble opprettet som en egen avdeling i 1961, i forbindelse med at Norge utvidet sin fiskerigrense til 12 nautiske mil. Endringen medførte at man anskaffet egne spesialtilpassede fartøyer til virksomheten.

Kystvaktens oppgaver er suverenitetshevdelse i norske farvann, fiskeri-, toll- og miljøoppsyn, anløpskontroll, redningstjeneste og bistand til havs. Fra 1982 fikk Kystvakten tre havgående fartøyer, KV «Nordkapp», KV «Senja» og KV «Andenes» og fra 2001 KV «Svalbard». Disse fire fartøyene har legekontor og sykelugar ombord og har ofte seilt med lege i nordområdene. I 1996 ble kystvaktens oppgaver utvidet med en indre Kystvakt som deler kysten i syv soner⁹²⁰.

Fra 1997 ble virksomheten⁹²¹ regulert i en egen lov⁹²² hvor § 14

«... skal så langt det er mulig yte bistand til person som er alvorlig syk eller skadet eller av andre årsaker er i åpenbar nød».

I 1983 fikk tre av Kystvaktens fartøyer helikopter. Lynx-helikopteret var operativt fra 1983 til 2014. Kystvaktens Lynx var utstyrt med redningsheis og redningsmann.

Etter hvert ble det vanlig med helsefaglig utdanning hos redningsmannen, sykepleier eller ambulansarbeider. Ombord på de helikopterbærende kystvaktfartøyene var det vernepliktige leger som var skipslege. Kystvakten er den eneste offentlig virksomhet i Forsvaret som lovpålagt og rutinemessig yter helsehjelp til andre. Det er mange fiskere og sjøfolk, både norske og utenlandske, som har fått hjelp fra Kystvakten.

920 Innst. S. nr. 220 (1994–1995). *Innstilling fra finanskomiteen om omprioriteringer og tilleggsbevilgninger på statsbudsjettet 1995.*

921 Tidligere regulert i KGL RES 1980-01-11 *Om samarbeidet mellom Kystvakten og andre statlige myndigheter.*

922 LOV 1997-06-13 *Om kystvakt.*

Figur 51 Kystvaktens crest.